

УДК 378.1

МІЖКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ

кандидат педагогічних наук, доцент, Резунова О. С.

<https://orcid.org/0000-0003-3315-0294>

e-mail: rizzolena2@gmail.com

Дніпровський державний аграрно-економічний університет, Україна,
Дніпро

Зростання відкритості державних економік, збільшення вільного руху людей, капіталів і товарів між країнами зумовлює необхідність опанування випускниками закладів вищої освіти міжкультурною компетентністю. Мета даної статті полягає в розкритті сутності поняття міжкультурна компетентність як частини професійної підготовки сучасного фахівця та аналізі базових для дослідження понять «культура», «компетентність», «міжкультурна компетентність». Методологію проведеного дослідження становить система методологічних принципів (об'єктивності, комплексності), підходів (культурологічного) та відповідних методів (аналізу, синтезу, інтерпретації та узагальнення).

На основі аналізу наукових джерел доведено, що термін «міжкультурна компетентність» слід трактувати як спосіб реагування в ситуаціях міжкультурної взаємодії. Особлива увага приділена складовим міжкультурної компетентності сучасного фахівця, які включають: знання (мови іноземного партнера, культури країни, можливих бар'єрів міжкультурної взаємодії, способів їх запобігання та подолання); уміння (будувати власну поведінку відповідно до норм іншої культури в ситуаціях міжкультурного спілкування); готовність і бажання особистості вступати в контакт

із представниками країн світу; особистісні якості (терпимість, емпатія, комунікабельність, толерантність, тактовність).

Отже, ефективне ділове міжкультурне спілкування мало ймовірно при відсутності в учасників спілкування міжкультурної компетентності, а наявність у сучасних фахівців міжкультурної компетентності робить їх конкурентоспроможними на міжнародному ринку праці.

Ключові слова: культура, міжкультурна компетентність, спеціаліст, випускник закладу вищої освіти, міжнародне спілкування.

Резунова Е. С., кандидат педагогических наук, доцент, Межкультурная компетентность как необходимая составляющая профессиональной компетентности современного специалиста / Днепровский государственный аграрно-экономический университет, Украина, Днепр

Рост открытости государственных экономик, увеличение свободного движения людей, капиталов и товаров между странами вызывает необходимость овладения выпускниками высших учебных заведений межкультурной компетентностью. Цель данной статьи состоит в раскрытии сущности понятия межкультурная компетентность как части профессиональной подготовки современного специалиста и анализе базовых для исследования понятий «культура», «компетентность», «межкультурная компетентность». Методологию проведенного исследования составляет система методологических принципов (объективности, комплексности), подходов (культурологического) и соответствующих методов (анализа, синтеза, интерпретации и обобщения).

На основе анализа научных источников доказано, что термин «межкультурная компетентность» следует трактовать как способ реагирования в ситуациях межкультурного взаимодействия. Особое

внимание уделено составляющим межкультурной компетентности современного специалиста, которые включают: знания (языка иностранного партнера, культуры страны, возможных барьеров межкультурного взаимодействия, способов их предотвращения и преодоления) умения (строить собственное поведение в соответствии с нормами другой культуры в ситуациях межкультурного общения); готовность и желание личности вступать в контакт с представителями стран мира; личностные качества (терпимость, эмпатия, коммуникабельность, толерантность, тактичность).

Итак, эффективное деловое межкультурное общение маловероятно при отсутствии у участников общения межкультурной компетентности, а наличие в современных специалистов межкультурной компетентности делает их конкурентоспособными на международном рынке труда.

Ключевые слова: культура, межкультурная компетентность, специалист, выпускник учреждения высшего образования, международное общение.

O. S. Rezunova, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate professor, Intercultural competence as a necessary component of the professional competence of a modern specialist / Dnipro State University of Agriculture and Economics, Ukraine, Dnipro

The growing openness of state economies, increasing the free movement of people, capital and goods between countries necessitates the acquisition of intercultural competence by graduates of higher education institutions. The purpose of the article is to reveal the essence of the concept of intercultural competence as part of the professional training of a modern specialist and to analyze such basic concepts of the research as «culture», «competence», «intercultural competence».

The methodology of the study is a system of methodological principles (objectivity, complexity), approaches (culturological, axiological) and appropriate methods (analysis, synthesis, interpretation and generalization).

Based on the analysis of scientific sources, it is proved that the term "intercultural competence" should be interpreted as a way to respond in situations of intercultural interaction. Particular attention is paid to the components of intercultural competence of the modern specialist, which include: knowledge (foreign partner language, culture of the country, possible barriers to intercultural interaction, ways to prevent and overcome them); ability (to build their own behavior in accordance with the norms of another culture in situations of intercultural communication); willingness and desire of the individual to come into contact with representatives of the world; personal qualities (tolerance, empathy, sociability, tolerance, tact).

The conclusions state that effective business intercultural communication is unlikely in the absence of participants intercultural competence and modern specialists should have intercultural competence to be competitive in the international labor market.

Key words: culture, competence, specialist, graduate of higher education institution, international communication.

Вступ. Сучасна епоха, що характеризується процесами формування глобального світового співтовариства, безумовно, вимагає вироблення нових пріоритетів і цінностей, орієнтованих на взаємодію і інтернаціоналізацію. Ці цінності впроваджуються в усі галузі соціальної життєдіяльності людини, але особливо актуальний їх прояв в сфері вищої освіти, на яку покладаються величезні надії по вихованню фахівців в дусі демократії і діалогізма.

Заклади вищої освіти повинні виховувати майбутніх фахівців у дусі глобального громадянства задля кращого служіння національній та

міжнародній спільноті. Це вимагає вироблення глобальної компетентності, яка виявляється у формуванні відчуття громадянської відповідальності, що виходить за межі місцевого або навіть національного рівня.

Зміни в суспільному, політичному та економічному житті України за останнє десятиліття викликали перетворення в різних соціальних сферах, в тому числі в системі вищої освіти. Інтернаціоналізація всіх сфер суспільного життя, розширення міжнародних контактів і співробітництва, політика інтеграції в європейське і світове співтовариство, входження України в загальноєвропейський освітній простір ставить перед закладами вищої освіти завдання випустити конкурентоспроможного фахівця з чітко сформованою міжкультурною компетентністю.

Теоретичне обґрунтування проблеми. Аналіз наукових публікацій виявив, що поняття міжкультурної компетентності досліджувалося багатьма зарубіжними вченими і в різні часи називалось: міжкультурна ефективність, міжкультурна компетентність, компетентність міжкультурної комунікації, крос-культурна ефективність, компетентність різноманіття, багатокультурна компетентність та ін.

Вчені вітчизняні та близького зарубіжжя досліджували міжкультурну компетентність згідно кількох напрямів: формування соціокультурної компетенції студентів (Р. Гришкова, І. Закірянова, О. Квасник); концепція діалогу культур у навчанні іноземним мовам (В. Библер, А. Літвінов, Е. Пассов, О. Троїцька); основ міжкультурної та іншомовної комунікації (Е. Верещагін, Г. Єлізарова, Е. Шубин); формування міжкультурної компетенції (І. Зимня, О. Сніговська); міжкультурна комунікативна компетенція студентів в процесі професійної підготовки (І. Бахов, О. Кричківська, А. Приходько).

Мета статті: розкрити сутність поняття міжкультурна компетентність як частини професійної підготовки сучасного фахівця.

Результати та дискусії. Міжкультурна комунікація визначається як взаємодія осіб, які є представниками різних культур, кожен з яких має свою мову, типи поведінки, ціннісні установки, звичаї і традиції. Саме приналежність індивіда до певної соціокультурної і мовної спільності зумовлює його взаємодію з іншими індивідами. Міжкультурна комунікація ґрунтується на процесі символічної взаємодії між індивідами і групами, культурні відмінності яких можна розпізнати; сприйняття і ставлення до цих розбіжностей впливають на вид, форму і результат контакту [5].

Для того, щоб забезпечити адекватне застосування понятійного апарату у нашому науковому дослідженні, уточнимо сутність понять «культура», «компетентність», «міжкультурна компетентність».

Перш за все потрібно згадати про те, що в силу свого глибокого змісту поняття «культура» має близько 300 визначень. І це загальновідомий факт. Сьогодні серед вчених і дослідників найбільш популярними є наступні тлумачення феномену культура:

1) це інформаційна програма діяльності, система «архетипів», відповідно до якої здійснюється і відтворюється весь організований процес життя;

2) сценарій діяльності, поведінки і спілкування, представлений різноманітністю знань, норм, навичок, ідеалів, зразків діяльності і поведінки, ідей, гіпотез, вірувань, цілей, ціннісних орієнтацій, і т.п. ;

3) картина світу і спосіб сприйняття дійсності [2].

Педагогічна наука почала займатися питаннями компетентності пізніше інших наук, базуючись на результатах досліджень в галузі соціології, психології, філософії, математики, кібернетики та ін. На сучасному етапі розвитку в педагогіці не існує точного визначення понять

«компетентність» і «компетенція». Дослідники визначають проблематику даного питання по-різному.

А.Хуторский вважає, що поняття «компетенція» є більш вузьким ніж «компетентність» та тлумачиться як сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), що задаються по відношенню до певного кола предметів і процесів і необхідних для якісної продуктивної діяльності по відношенню до них. Компетентність - це володіння, людиною відповідною компетенцією, що включає його особистісне ставлення до неї і предмету діяльності. Таким чином, компетенція це комплекс особистісних характеристик, необхідний для функціонування в суспільстві, компетентність - досвід в тій чи іншій області [6].

Дослідниця І.Зимня визначає «компетентність» як таку, що ґрунтується на знаннях, інтелектуально і особистісно обумовленому досвіді соціально-професійної життєдіяльності людини, як сукупність знань і практично засвоєних навичок, умінь. Компетенція інтерпретується вченою як пасивний елемент абстрактної сутності [1].

Здійснений аналіз досліджуваного феномену дозволив визначити, що компетентність стосується особи та її здатності якісно виконувати роботу, в тому числі і готовності до дій в нестандартній ситуації. Ця готовність обумовлюється особистісними характеристиками людини, а саме впливом внутрішніх чинників (досвіду, цінностей). Певні знання, уміння, навички, досвід, особистісні якості, прагнення, готовність і здатність вирішувати проблеми та розв'язувати завдання реальної практичної діяльності і є компетентністю індивіда. Фахівець бере на себе відповідальність за ефективність своєї роботи, виконуючи її через власну систему цінностей. Саме індивідуальне ставлення робить компетенції суб'єктивними, що впливає на предмет і результат діяльності. Таким

чином, компетентність це цілий ряд компетенція, які дозволяють особистості успішно виконувати певну діяльність.

Перейдемо до визначення терміну «міжкультурний». Аналіз відповідної наукової літератури підтверджує, що такі терміни як міжкультурний (intercultural), крос-культурний (cross-cultural), транскультурний (transcultural) та мультикультурний (multicultural) та етнокультурний (ethnocultural) в більшості європейських країн є тотожними [4].

На думку А.Садохіна, під міжкультурною компетентністю слід розуміти комплекс знань і вмінь, які дозволяють індивіду адекватно оцінювати комунікативну ситуацію, тобто ефективно використовувати як вербальні, так і невербальні засоби, втілювати в практику комунікативні наміри і перевіряти результати комунікації за допомогою зворотнього зв'язку [5].

Дослідниця А. Новицька переконана що під «міжкультурною компетентністю» потрібно розглядати здатність існувати і ефективно здійснювати професійну діяльність в полікультурному світі [3].

Таким чином, узагальнюючи різні підходи до визначення поняття «міжкультурна компетентність», можна зазначити, що основними її структурними компонентами є: способи реагування в ситуаціях міжкультурної взаємодії; міжкультурна грамотність; типи етнічної ідентичності; ціннісна сфера, вербальні і невербальні комунікації; релігія, звичаї і традиції і т.д.

Крім того, міжкультурну компетентність сучасного фахівця можна трактувати як інтегративну особистісно-професійну якість, яка дозволяє індивіду саморозвиватися, що забезпечує успіх у розв'язанні завдань міжкультурної комунікації, адаптацію та самореалізацію фахівця в іншомовному суспільстві.

Формування і розвиток міжкультурної компетентності відображає етапи культурного самовизначення особистості в процесі міжкультурного спілкування:

- стадія етноцентризму («оціночні судження» добре »або« погано »щодо досліджуваної культури»);

- стадія культурного самовизначення (визначення свого місця «в спектрі культур, усвідомлюючи себе в якості культурних об'єктів»);

- стадія діалогу культур (навчаються готувати «ставити себе на місце інших; проявляти ініціативу при встановленні міжкультурних контактів; прогнозувати і розпізнавати соціо-культурні прогалини, що ведуть до нерозуміння, створення помилкових стереотипів, невірної інтерпретації фактів культури, міжкультурним конфліктам; приймати на себе відповідальність за усунення всілякого міжкультурного нерозуміння; виступати в якості повноцінних представників рідної культури; самообучаються і функціонувати самостійно в полікультурному світі [8].

Відповідно до наукових досліджень багатьох вчених, міжкультурна компетентність фахівця має наступні складові:

- *знання*: мови іноземного партнера, культури країни (історії, мистецтва, економіки тощо); міжкультурних розходжень, психології, можливих бар'єрів міжкультурної взаємодії, способів їх запобігання та подолання, культурних цінностей і установок власної й інших культур, відносності цінностей тощо;

- *уміння*: будувати власну поведінку відповідно до норм іншої культури в ситуаціях міжкультурного спілкування, сприймати психологічні, соціальні, культурні розходження; справлятися зі стресом, переборювати суперечності й конфлікти в контактах, здійснювати міжкультурну комунікацію в стилі співробітництва, аналізувати свою й іншу культуру, переборювати стереотипи; обирати комунікативні засоби залежно від ситуації спілкування тощо;

- *готовність і бажання* особистості вступати в контакт із представниками країн світу; відкритості до пізнання інших культур;

- *особистісні якості*, до яких належать терпимість до неоднозначності (здатність справлятися без агресії із суперечливими ситуаціями); емпатія (здатність поставити себе на місце співрозмовника, зрозуміти його точку зору, відчувати його стан і врахувати це у своєму поведженні); стійкість до дратівних факторів у міжкультурному спілкуванні; відсутність упереджень (здатність сприймати, переробляти незвичайну, суперечну попередньому досвіду інформацію) комунікабельність, толерантність, тактовність тощо.

Таким чином, ефективне ділове міжкультурне спілкування мало ймовірно при відсутності в учасників спілкування міжкультурної компетентності. Фахівець, що володіє даною компетентністю, володіє вміннями:

- знання про різноманітність ідей і видів діяльності, які є характерними різним людським товариствам в усьому світі; усвідомлення того, як ці ідеї і види діяльності співвідносяться; розуміння того, як ідеї і види діяльності, пов'язані з власною культурою, можуть бути розглянуті з іншої, більш об'єктивної точки зору;

- здатність розуміти і тлумачити відмінні від власних манери, моделі поведінки з метою встановлення комунікації, адекватної досліджуваній культурі, і ефективної участі в ній.

Висновки. Надзвичайно важливо, щоб сучасні заклади вищої освіти продовжували сприяти розвитку академічних та професійних навичок майбутніх спеціалістів, проте епоха глобалізації вносить свої корективи і вимагає випускників з добре сформованою міжкультурною компетентністю.

Аналіз опрацьованої літератури зарубіжних та вітчизняних дослідників щодо сутності міжкультурної компетентності, дозволив нам

зробити висновок про те, що для досягнення ефективної міжкультурної комунікації, фахівець повинен володіти не лише знаннями та вміннями, але й вміти їх поєднуватися з відкритістю, гнучкістю власного мислення, а також із вмотивованим бажанням здійснювати ефективно міжкультурне спілкування. Також формування міжкультурної компетентності передбачає готовність індивіда до взаємодії з іншими системами культурної орієнтації та базується на повазі інших культурних цінностей. Міжкультурна компетентність є здатністю розпізнавати, поважати і ефективно використовувати відмінності в сприйнятті, мисленні і поведінці своєї і чужої культури у міжкультурних контактах.

Таким чином, все зростаюча в світі полікультурність зумовлює завдання вищої освіти - випускати фахівців, здатних успішно справлятися з неоднозначними робочими проблемами і взаємодіяти з колегами і клієнтами, що відносяться до різних культур. Випускники, наділені міжкультурною компетентністю, зможуть зайняти своє місце в сучасному суспільстві та сприяти ефективному функціонуванню свого роботодавця.

Потреба у підготовці фахівців, готових до конструктивної взаємодії у сфері міжкультурної комунікації спрямовує педагогічну науку на пошук ефективних шляхів, форм та методів формування досліджуваної якості особистості. Перспективу подальших досліджень вбачаємо в розробленні методичної системи формування міжкультурної компетентності майбутніх спеціалістів спрямовану на здатність вибудовувати конструктивну партнерську взаємодію з міжнародними партнерами, адже саме це є нагальною вимогою сьогодення.

Література:

1. Зимняя, И.А. Ключевые компетенции - новая парадигма результата образования. *Высшее образование сегодня*. 2003. N 5. С.34-42.

2. *История и культурология*. Изд. второе, перераб. и доп.: Учебное пособие для студентов вузов / Н.В.Шишова, Т.В.Акулич, М.И.Бойко и др.; Под ред. Н.В.Шишовой. М.: Логос, 2000. 456 с.
3. Новицкая А. В. Формирование общекультурной компетентности аспирантов в системе многоуровневого образования: автореф. дис. на соискание степени канд. пед. наук: 13.00.08. Ставрополь, 2012. 24 с.
4. Попсуй А. Умение жить, учиться и действовать. (К вопросу определения дефиниции межкультурного подхода в школьной системе обучения иностранного языка). *Иностранные языки в образовательных учреждениях*. 2008. № 1. С. 30-35.
5. Садохин А. П. *Межкультурная коммуникация*: М.: «Академия», 2009. 340 с.
6. Хуторской А.В. *Практикум по дидактике и современным методикам обучения*. СПб.: Питер, 2004. 541 с.
7. Bowden J. *Competency – Based Education – Neither a Panacea nor a Pariah*: URL: www.crm.hct.ac.ae/events/archive/tend.018.bowden.html. (дата звернення: 09.12.2020).
8. Byram M., Zarate G. Defining and Assessing Intercultural Competence: Some Principles and Proposals for the European Context. *Language Teaching*, 1996. № 10. P. 67.

References:

1. Zimnyaya, I.A. (2003) *Klyuchevye kompetencii - novaya paradigma rezultata obrazovaniya*. [Key competencies are a new paradigm of educational outcomes] *Vysshee obrazovanie segodnya*, no. 5, 34-42. [in Russian].
2. Shishova, N.V., Akulich, T.V., Bojko, M.I. (2000) *Istoriya i kulturologiya* [History and cultural studies]. [in Russian].
3. Novickaya, A. V. (2012) *Formirovanie obshchekulturnoj kompetentnosti aspirantov v sisteme mnogourovnevnogo obrazovaniya* [Formation of general

cultural competence of graduate students in the system of multilevel education]: avtoref. dis. ... kand. ped. nauk. Stavropol [in Russian].

4. Popsuj, A. (2008) *Umenie zhit, uchitsya i dejstvovat. (K voprosu opredeleniya definicii mezhkul'turnogo podhoda v shkol'noj sisteme obucheniya inostrannogo yazyka) [Ability to live, learn and act. (On the question of determining the definition of an intercultural approach in the school system of teaching a foreign language)]. Inostrannye yazyki v obrazovatel'nyh ucherezhdeniyah [in Russian].*

5. Sadohin, A. P. (2009). *Mezhkul'turnaya kommunikaciya. [Intercultural communication] M.: «Akademiya» [in Russian].*

6. Hutorskoj, A.V. (2004) *Praktikum po didaktike i sovremennym metodikam obucheniya. [Workshop on didactics and modern teaching methods] SPb.: Piter, [in Russian].*

7. Bowden, John. (2001). Competency – Based Education – Neither a Panacea nor a Pariah: URL: www.crm.hct.ac.ae/events/archive/tend.018.bowden.html. (reviewed: 09.12.2020) [in English].

8. Byram, M., Zarate, G. (1996) Defining and Assessing Intercultural Competence: Some Principles and Proposals for the European Context. *Language Teaching*, no. 10, 67 [in English].